

Пастка «Північний потік»

КУПИТИ

Вибухи на газогонах «Північний потік-1» і «Північний потік-2» є одним із продовжень російсько-української війни. Це кульмінація надзвичайно порочних відносин між Володимиром Путіним і Заходом. Використовуючи жадібність і сліпоту політичних та економічних еліт, президент РФ 20 років терпляче робив Європу залежною від російського газу. «Північний потік» став центральною ланкою диявольської пастки, у створенні якої брали участь колишні радянські та східнонімецькі шпигуни, корисні ідіоти та корумповані західні політики, що стали агентами російського впливу.

Французька репортерка та лауреатка численних журналістських премій Маріон ван Рентергем здійснила ґрунтовне розслідування цієї справи, провівши інтерв'ю з понад сотнею безпосередніх учасників і свідків подій, серед яких були політики, військові, офіцери розвідки та експерти, у багатьох столицях Європи.

МАРІОН ВАН РЕНТЕРГЕМ

ПАСТКА

“ПІВНІЧНИЙ ПОТІК”

видавничий дім

ФАБУЛА

#PRO

Маріон Ван Рентергем

ПАСТКА «ПІВНІЧНИЙ ПОТІК»

Видавничий дім «Фабула»
2025

Оригінальна назва: LE PIÈGE NORD STREAM

Published by arrangement with SAS Lester Literary Agency & Associates
Публікується за домовленістю з літературною агенцією SAS Lester
Literary Agency & Associates

© Le Monde, 2023, мапа

© Les Arènes, Paris, 2023

© Н. Коболева, пер. з фр., 2024

© ВД «Фабула», 2025

ISBN 978-617-522-303-1 (epub)

Усі права збережено.

Жодної частини цієї книжки не може бути відтворено або передано в будь-якій формі або будь-якими засобами, електронними чи механічними, включно з фотокопією, записом чи будь-якою системою зберігання та пошуку інформації, без письмового дозволу власників авторських прав.

Електронна версія створена за виданням:

Ван Рентергем Маріон

В17 Пастка «Північний потік» / пер. з фр. Н. Коболева. — Харків : ВД «Фабула», 2025. — 176 с.

ISBN 978-617-522-299-7

Вибухи на газогонах «Північний потік-1» і «Північний потік-2» є одним із продовжень російсько-української війни. Це кульмінація надзвичайно порочних відносин між Володимиром Путіним і Заходом. Використовуючи жадібність і сліпоту політичних та економічних еліт, президент РФ 20 років терпляче робив Європу залежною від російського газу. «Північний потік» став центральною ланкою диявольської пастки, у створенні якої брали участь колишні радянські та східнонімецькі шпигуни, корисні ідіоти та корумповані західні політики, що стали агентами російського впливу.

Французька репортерка та лауреатка численних журналістських премій Маріон Ван Рентергем здійснила ґрунтовне розслідування цієї справи, провівши інтерв'ю з понад сотнею безпосередніх учасників і свідків подій, серед яких були політики, військові, офіцери розвідки та експерти, у багатьох столицях Європи.

УДК 327.8:339.9

Шановний читачу!

Спасибі, що придбали цю книгу.

Нагадуємо, що вона є об'єктом Закону України «Про авторське і суміжні право», порушення якого карається за статтею 176 Кримінального кодексу України «Порушення авторського права і суміжних прав» штрафом від ста до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, з конфіскацією та знищенням всіх примірників творів,

матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, програм мовлення та обладнання і матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення. Повторне порушення карається штрафом від тисячі до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк, з конфіскацією та знищенням всіх примірників, матеріальних носіїв комп'ютерних програм, баз даних, виконань, фонограм, програм мовлення, аудіо- і відеокaset, дискет, інших носіїв інформації, обладнання та матеріалів, призначених для їх виготовлення і відтворення. Кримінальне переслідування також відбувається згідно з відповідними законами країн, де зафіксовано незаконне відтворення (поширення) творів.

Щиро сподіваємося, що Ви з повагою поставитеся до інтелектуальної праці інших і ще раз Вам вдячні!

Присвячується Алену Фрашону

ПЕРЕДМОВА

Побудова першого і другого «Північних потоків» ознаменувала успіх Володимира Путіна як геополітичного гротесктера. Він домогся того, про що мріяли так багато його колег із КДБ: російський газ отримав гарантований маршрут дном Балтійського моря. Оминаючи вісім країн Організації Північноатлантичного договору (НАТО), цей «троянський кінь» вільно потрапляв у самісіньке серце економіки континенту, послідовно роз'їдаючи європейську солідарність, про яку так люблять говорити в Брюсселі.

Але найстрашнішим наслідком багаторічної спецоперації в енергетичному секторі стало повномасштабне російське вторгнення в Україну.

Ця книжка не обмежується описом того, де і коли відбулися певні події. У ній розповідається, як Путін реалізовував свій енергетичний план. Наприклад, як усупереч гучним запереченням більшості країн ЄС і санкціям, накладеним 2019 року президентом США Дональдом Трампом, спромігся зібрати всі необхідні частинки пазлу, щоб реалізувати цей задум. Або нейтралізував канцлерку Німеччини Ангелу Меркель, яка потім довго уникала обговорення «Північних потоків», ховаючись за добре вивченою фразою: «ЦЕ — комерційний проєкт». А ще зібрав чималу труп продажних західних політиків, що стали рупорами кремлівської пропаганди в ЄС.

Також ви дізнаєтесь, якої катастрофічної помилки припустився 2021 року президент Джоозеф Байден, коли піддався на шантаж і прибрав останню дієву перепону зі шляху головної російської газової труби.

Книжка Маріон Ван Рентергем проливає світло на багато цікавих фактів, ретельно зібраних під час ґрунтовного журналістського розслідування. Вона буде корисною всім, хто хоче зрозуміти, як насправді готують страви на геополітичній кухні.

*Андрій Коболєв, голова правління НАК «Нафтогаз України»
з 25 березня 2014-го до 28 квітня 2021 року*

«Дідько, трубопровід підірвали!»

Ерже, 1950

ВСТУП

Ангела Меркель любить хизуватися краєвидом Берліну з вікна свого кабінету на четвертому поверсі. Ліворуч видно бульвар Унтер-ден-Лінден, Рейхстаг і величні Бранденбурзькі ворота. Коли їй кажуть, що дерева й дахи приховують Канцелярію, де вона провела 16 років, колишня канцлерка відповідає, що це дуже добре, роблячи короткий і сухий жест, який чітко говорить: «З мене досить!»

Якщо витягнути шию та подивитися праворуч, можна побачити сусідню будівлю, у якій міститься російське посольство. Його велетенський розмір співмірний із дуже довгою історією географічної близькості, воєн, провини, дружби, торгівлі та залежності між двома країнами. За дивною іронією долі, офіс колишньої канцлерки Німеччини, виділений їй Бундестагом, розташований зовсім поруч з офісами представників Кремля та їхнього хазяїна Володимира Путіна, разом із яким Меркель сьогодні звинувачують у підписанні диявольської угоди.

Цей пакт, освячений її попередником Герхардом Шредером, зв'язав Росію, що володіє найбагатшими родовищами природного газу у світі, та Європу, позбавлену вуглеводню, без якого вона не може обійтися. Звичайна, здавалося б, комерційна угода з обміну діловими практиками приховувала стратегію завоювання. Російський націоналіст із манією величчя, вихований у школі злочинності та політичних маніпуляцій, принижений розпадом Радянського Союзу та розчарований утратою великої імперії, Путін чекав свого часу, щоб знову загарбати Україну. Його тактика — забезпечити контроль Росії над Європою. Його першочергова ціль — Німеччина, європейська промислова держава, що найбільше залежна від газу, а отже, є найвразливішою здобиччю. Його інструмент — «Північний потік»,

найбільший підводний трубопровід у світі. «Північний потік-1» та «Північний потік-2», чотири великі труби, які безпосередньо з'єднують Росію з Німеччиною, не проходячи Польщею та Україною, які Москва вважає ворожими країнами. Газ міг би вільно йти, як троянський кінь, недружньою територією, Балтійським морем, оточеним вісьмома країнами Організації Північноатлантичного договору (НАТО). «Північний потік» ознаменував російське панування на європейському континенті.

Перед повномасштабною війною, коли канцлерка готувалася піти з посади, я написала в присвяченій їй книжці, що «Північний потік» залишиться «ознакою слабкості та заплямує роки правління Меркель». І це ще м'яко сказано. Війна в Україні показала, що ця, така розповсюджена, «ознака слабкості» була однією з найбільших стратегічних помилок ХХІ століття. «Північний потік» став найважливішою складовою продуманої пастки, яку Володимир Путін змайстрував для Європи, щоб зробити її заручницею свого газу. Європейці кинулися в неї стрімголов, а німці — попереду всіх.

Діючи наполегливо та терпляче, російський президент зумів залучити агентів впливу, корисних ідіотів і вимушених союзників по всій Європі серед європейських соціал-демократів, популістів із середовища ультраправих та ультралівих, націоналістів, зваблених м'язами диктатора, сепаратистів, чиї голови запаморочилися від грошей, і раціонально мислячих лідерів із хибною логікою політичних та економічних інтересів. Він використовував корумпованість одних, ідеологію чи прагматизм інших, боягузтво багатьох і наївність усіх.

Після двох десятиліть влади Путін майже досяг своєї мети: труби в морі прокладено, Захід спить, російські танки на кордоні,— майже ідеальна пастка. Усе було готово для фінального акорду. Завершення будівництва «Північного потоку-2» стало останнім кроком перед вторгненням в Україну, перлину в короні великої Росії, Росії, яка протистояла західному ворогу. Але все пішло шкереберть. Труби «Північного потоку-1» і «Північного потоку-2», які 26 вересня 2022 року стали жертвами невідомо чиєї диверсії, тепер потрощено, як

і божевільну та невдачу війну диктатора, що марив владою над усім світом.

Співучасників чимало. Трубопровід на дні Балтійського моря, схожий на труп із «Вбивства у Східному експресі», де Еркюль Пуаро розуміє, що кожен із тринадцяти пасажирів потяга вдарив ножом жертву, яка також скоїла злочин. «Північний потік» є центральним персонажем геополітичного трилера про 20 років збочених відносин між Володимиром Путіним і Заходом. Жертва і винуватець одночасно, трубопровід був сплячим агентом війни в Україні. І він ще порушиться. Ось його біографія...

БЕРЛІНСЬКИЙ ПАКТ

Підтягнутий чоловік із гладенько зачесаним рідким волоссям заходить у двері Рейхстагу, історичної будівлі, у якій розміщується Бундестаг, німецький парламент. Закінчується літо, і його біла шкіра трохи засмагла. Чорний костюм, біла сорочка і сіра краватка — він здається трохи наляканим, коли підходить до трибуни. Дивиться на зібрання, посміхається. Майже п'ятдесятирічний Володимир Путін став президентом Російської Федерації менш ніж два роки тому. Навпроти нього, у першому ряду, канцлер Німеччини Герхард Шредер — дивиться на нього ніжно, із захопленням. Двома рядами вище, в одному з розташованих півколом крісел, одягнена у фіолетовий костюм, скромно сидить на своєму місці членкиня парламенту від землі Мекленбург-Передня Померанія. Ангела Меркель чекає свого часу. Вона є головою Християнсько-демократичного союзу (ХДС), з якого два роки тому витіснила свого попередника Вольфганга Шойбле. Меркель спровокувала відставку колишнього канцлера й великого тотемного лідера Гельмута Коля, тодішнього почесного президента партії, і готується зробити те саме з Фрідріхом Мерцем, аби скинути його з посади президента групи ХДС/ХСС у Бундестазі. Ніхто із цих трьох ніколи цього не забуде. Вони ще не здогадувалися про те, що ця безневинна лідерка консервативної опозиції незабаром очолить уряд, а про те, що вона буде на цій посаді 16 років, і поготів. І нікому не спадало на думку, що, проживши 33 роки під східнонімецькою диктатурою, під контролем Москви, вона краще за інших знала особистість почесного гостя, який виступав перед Бундестагом того дня. Не мали вони гадки й про те, що в Меркель є свої коди, набагато тонкіші, ніж у більшості членів зібрання.

25 вересня 2001 року Володимир Путін вибачається за те, що починає свій виступ російською. Коли за дві з половиною хвилини він

переходить на німецьку, зал, захоплений і розчулений, аплодує. Це було метою всієї операції. Решту виступу він промовляє мовою Гете, Шиллера та Канта, якою володіє досконало. Новий російський президент опановував німецьку одночасно з основними методами роботи протягом своєї довгої кар'єри агента радянської політичної поліції. Підполковник КДБ, він отримав призначення до Дрездену, Східна Німеччина, саме тоді, коли трохи північніше, у Східному Берліні, дослідниця квантової фізики та хімії на ім'я Ангела Меркель хитрувала, щоб не потрапити до кола уваги Штазі, органу державної безпеки Німецької Демократичної Республіки (НДР), зустрічаючись зі своїми друзями поза громадськими місцями. Протягом 35 хвилин російський президент говорить про дружбу між двома великими країнами — Німеччиною та Росією.

Ця гра йому дуже добре вдається. Він згадує історичні зв'язки, наводячи приклади «доньки великого герцога Людвіга IV Гессен-Дармштадтського», що лікувала поранених солдатів, «як росіян, так і німців», під час Першої світової війни, та німецької принцеси Софії-Августини-Фредеріки Ангальт-Цербстської, що ввійшла в історію як імператриця Росії Катерина II. Згадує взаємні культурні впливи, Гете та Достоевського, переклад «Доктора Фауста» Бориса Пастернака. Нарешті переходить до довгоочікуваної теми економічних відносин: «Сьогодні Німеччина є найбільшим економічним партнером Росії, нашим головним кредитором, одним із головних інвесторів і ключовим співрозмовником у міжнародних політичних дискусіях,— починає він, а далі говорить: — Чи можемо ми радіти та спочивати на лаврах? Я так не думаю. Російсько-німецьке співробітництво ще має достатній потенціал для розвитку. [...] Ви побачите, як б'ється сильне й живе серце Росії. І це серце повністю відкрите для співпраці та партнерства». Ця тема Росії, широко відкритої для торгівлі та інвестицій, звучить як приємна музика для вух німецьких депутатів. Вони в захваті. Прямих згадок про нафту і газ немає, але залежні від вуглеводнів підприємці та промисловці очікують цього. І всі це чують.

Путін нічим не ризикував. Тоді, 25 вересня 2001 року, спільний ворог зробив їхній союз більш необхідним, ніж президент РФ міг сподіватися. Рівно за два тижні до його виступу в Бундестазі два

літаки врізались у вежі Всесвітнього торгового центру в Нью-Йорку. ХХІ століття почалося з терористичних атак на США 11 вересня. Західний світ шокований. Російський президент, який одразу висловив солідарність зі Сполученими Штатами Америки, скористався можливістю стати ключовим гравцем у міжнародній політиці. Він уже мав підтримку Жака Ширака, якого прямо попросив про це Борис Єльцин. Рік тому президент Франції приймав Путіна з державним візитом і тепер часто спілкувався з ним. Звертаючись до німецьких депутатів, російський президент наполягає на необхідності виступити проти ісламізму, жертвою якого, за його твердженням, є і він. Путін нагадує їм про ці «нові реальні загрози, такі безжальні», якими є терористичні атаки. А ще про «сотні невинних мирних жителів», які загинули під час вибухів бомб 1999 року, що, як потім виявилось, були спричинені не чеченськими терористами, а самими російськими спецслужбами, аби зміцнити владу Путіна та виправдати його війну в Чечні. Президент, який виступає перед Бундестагом, наполягає на новій дружбі: «...велика Європа, об'єднана [...] заради безпеки людей [...]». Світ більше не ділиться на два ворожі табори. Світ став набагато складнішим, пані та панове. Сьогодні ми маємо сказати раз і назавжди: «Холодна війна закінчилася!»» І, щоб остаточно переконати вже завойовану ним аудиторію, Володимир Путін дає обіцянку на вагу золота: «Я можу із цілковитою впевненістю стверджувати, що головною метою внутрішньої політики Росії передусім є гарантія прав і демократичних свобод, гідного рівня життя та безпеки населення країни».

Зібрання аплодує стоячи. Довгі овації, які Володимир Путін заслужив, є одностайними, усі партії разом, за рідкісним винятком: зокрема німецькі Зелені, які традиційно виступають проти недемократичних режимів. Вони підтримували дисидентів із країн колишнього радянського блоку і не поділяли ентузіазму своїх колег соціал-демократів, з якими створили урядову коаліцію, щодо нового президента. Вони засуджують його війну в Чечні, інтенсивні бомбардування, які зрівняли із землею цілі райони Грозного та вбили тисячі мирних жителів. Йошка Фішер, міністр закордонних справ, що є представником Зелених, мляво аплодує. У партії ХДС Ангела Меркель робить те саме. Їй незручно. Оманливий образ зразкового чоловіка, що

зачарував зібрання, не затуляє собою того, що вона знає про колишнього кадебіста, його минулу діяльність і методи прикриття. А ще він має цей дивний акцент, коли говорить німецькою, якою добре володіє, іноді це легке грасуюче «r», цей дивний спосіб вимовляти «*Da kalte Krieg ist vorbei*» (замість «*Das kalte Krieg ist vorbei*»), що означає «Холодна війна закінчилася». Меркель не має собі рівних, коли починає комічно імітувати російського президента. «Я не можу слухати, як він говорить німецькою своїм солоденьким тоненьким голоском,— сказала вона якось одному зі своїх французьких колег.— Мороз по шкірі, наче чую КДБ!»

Крім цих кількох застережень, у схвальному хорі більше не знайшлося голосів проти. Жодне радіо, жодне телебачення, жодна газета не відреагували критично на виступ Путіна в Бундестазі. *Die Zeit*, *Der Spiegel* і навіть консервативна *Die Welt* вітали великого президента, який відновить порядок після років хаосу епохи Бориса Єльцина. Німці боляче сприйняли візит першого російського очільника до Берліну в червні 1994 року для зустрічі з канцлером Гельмутом Колем і президентом Франції Франсуа Міттераном, щоб обговорити виведення російських військ у рамках Угоди про збройні сили в Європі. Видовище вщент п'яного Бориса Єльцина, який, хитаючись, танцював на сцені, спричинило паніку всього світу щодо його спроможності управляти російською ядерною міццю. За два місяці до того, у Канаді, президенту Біллу Клінтону довелося рятувати Єльцина в незручній ситуації, коли той виголошував тост і не міг контролювати своїх дій.

Овації в Бундестазі — це насправді величезний видих полегшення. Дисциплінований, упевнений у собі дзюдоїст, тверезий і добре вихований, Володимир Путін уособлював ідеальну протизагу корумпованому алкоголіку Єльцину, який збагатився разом зі своєю сім'єю на купівлі компаній за низькими цінами, перебуваючи на чолі бозна-як лібералізованої країни, де керівників убивають лопатами. Він — обіцянка нової Росії. Більше не буде вбивств на вулицях. Вони хочуть вірити, що більше немає влади мафії та масової корупції. Ділові кола радіють перспективі відновлення німецько-російських відносин і повернення інвестицій. Скрізь, від Європи до Сполучених Штатів

і штаб-квартири НАТО, Путін є синонімом надії. Він підтримує ідею «спільного дому», озвучену Михайлом Горбачовим у Страсбурзі 1989 року, перед розпадом СРСР, і шкодує про «розділення», які там існують: натяк на те, що Польща, Чехія та Угорщина, колишні країни розпущеного 1991-го Варшавського договору, 1999 року приєдналися до НАТО, а також на кандидатів на вступ до Північноатлантичного альянсу, зокрема держави Балтії. Він наполегливо висловлює бажання об'єднати країни європейського континенту для сприяння їхній співпраці та безпеці, і він не єдиний, хто проголошує кінець холодної війни. Західний табір також переконаний: *Das kalte Krieg ist vorbei*.

2002 року президент США Джордж Буш-молодший заявив, що Сполучені Штати мають спільні з Росією інтереси в боротьбі з тероризмом. На своєму Празькому саміті Північноатлантичний альянс запросив путінську РФ співпрацювати з ним у рамках Ради НАТО-Росія. За рік британський прем'єр-міністр Тоні Блер ушанував Москву державним візитом для зміцнення економічних відносин між двома країнами та спільної боротьби з тероризмом, попри їхні розбіжності щодо війни в Іраку. На Заході панує атмосфера ентузіазму та зближення з новою Росією. «Газпром», її національний енергетичний лідер, розпочинає великі проєкти диверсифікації для ключових ринків: європейських країн. Усі вважають нового президента чудовим, крім неурядових організацій і журналістів-міжнародників, які пишуть про ситуацію з правами людини в Росії та варварську війну Путіна в Чечні.

Для тих, хто хоче це побачити, перші ознаки великого імперського проєкту вже помітні. Путін почав зміцнювати вплив Росії в колишніх радянських республіках, використовуючи економічний тиск і контроль ключових галузей промисловості. Він позбавив незалежності Чечню, розгромивши її внаслідок широкомасштабного військового наступу, виправданого нібито терористичними атаками, та майже зрівнявши із землею міста,— і це стало провісником війни в Україні. 2004 року, серед інших імперських програм, він заявив, що хоче повернути Крим. Але люди на Заході, хтось через економічні інтереси, а дехто з ідеологічних міркувань, дивилися на це крізь пальці. Володимир Путін дав їм повірити в гарну байку про «кінець історії», яку вигадав

Френсіс Фукуяма: розпад СРСР передбачає загальну перемогу ліберальної демократії та ринкової економіки. Захід має допомогти другій ядерній державі у світі інтегруватися в міжнародне співтовариство, зробити її привабливою для іноземних інвестицій. Задля загального блага. У цьому контексті, просякнутому взаємною добротою, Німеччина поступово стає промоутером Росії в Європі. Тому що розвивається та потребує газу, основного джерела енергії для європейців, яке дешевшає завдяки мережі трубопроводів.

Коли Володимир Путін сходить із трибуни, Герхард Шредер підводиться, щоб тепло його привітати. Він ще не є канцлером ліберальних реформ у галузі трудового права, запропонованих Гарцом, але його переобирають з 1998 року і промова російського президента про економічну співпрацю як мотор успіху влади ідеально відповідає політичній меті лідера соціал-демократів. Ці два мачо налаштовані порозумітися. Вони полюбляють демонструвати свою чоловічу силу, уважають себе великими лідерами, а також спілкуються однією мовою — німецькою. Це знахідка для Шредера, що не говорить жодною іноземною, крім англійської, якою володіє погано. Канцлеру лестить, що новий президент РФ приїхав, аби вшанувати його на рідній землі, і йому віддали перевагу перед іншими європейськими главами держав та урядів. Аби продемонструвати їхню близькість, він іде ще далі: після прогулянки канцлера та президента вулицями Берліну, яка широко висвітлюється в медіа, епопея триває в Дрездені, де Шредер отримує свій трофей перед камерами. Путін обрав цей момент, аби оголосити, що «Газпром» стане новим спонсором «Шальке 04», футбольного клубу вищої ліги Німеччини. Повернення колишнього офіцера КДБ до своїх витоків, до будівлі, де він протягом 1985–1990 років складав звіти за дорученням Москви, перед очима усміхненого Шредера — це зворушливе видовище. У них великі плани: російсько-німецька декларація про стратегічне партнерство, яку буде підписано 2004 року. І передусім трубопровід, що з'єднає Росію з Німеччиною дном Балтійського моря, будівництво якого затвердили 2005-го, а рішення про техніко-економічне обґрунтування було ухвалене ще у квітні 2001 року — напередодні візиту російського президента до Бундестагу. Володимир і Герхард ось-ось укладуть диявольський договір. Він триватиме 20 років. 20 років до 24 лютого

2022 року, коли вторгнення Росії в Україну знищить майже ідеальну пастку. 20 років від народження і до смерті зрадника: труби під назвою «Північний потік».

26 ВЕРЕСНЯ 2022 РОКУ

У Балтійському морі, з різницею в кілька годин, на поверхні з'являються приголомшливі бульбашки. Данські військові повідомляють про це надзвичайно рідкісне явище, яке вони спостерігають у двох точках за 70 кілометрів одна від одної: біля південно-східного та північно-східного узбережжя данського острова Борнгольма, у виключних економічних зонах Данії та Швеції. Ці величезні кола бульбашок метану, що вирують на поверхні моря, мають діаметр від 200 метрів до кілометра та спричинені витоком газу в чотирьох місцях на підводних газогонах «Північний потік-1» і «Північний потік-2», які з'єднують Росію з Німеччиною. На момент вибуху вони не функціонували через війну в Україні, але були заповнені газом. Перший пропрацював 10 років, другий так і не було введено в експлуатацію. Кожен трубопровід має дві труби; три труби з чотирьох пошкоджено.

За даними Шведської національної сейсмічної мережі (SNSN), витокам передували два потужні підводні вибухи. Першу детонацію біля південно-східного узбережжя острова було зафіксовано о 2:03 ночі 26 вересня, а другу о 19:04 того ж дня — у двох місцях, де повідомили про витік о 13:52 і 20:41 відповідно. Норвезький сейсмологічний інститут Norsar, що спеціалізується на виявленні землетрусів і ядерних вибухів, оцінив заряд, який спричинив другий вибух, у 700 кілограмів.

Найімовірнішою причиною вважають диверсію. Повномасштабна загарбницька війна російської армії в Україні почалася сім місяців тому. Вибух стався в зоні НАТО: у Балтійському морі, яке омиває вісім держав, що входять до Північноатлантичного альянсу або перебувають на стадії вступу, як-от Швеція та Фінляндія. Якщо

ГАЗОВІ САМОГУБЦІ

«Олігарх: могутній персонаж, член олігархії. Також: член системи, яку було створено протягом 1990-х на теренах колишнього Радянського Союзу та за якої кілька людей захопили економічну владу» (Словник *Le Robert*).

Російські олігархи — це переважно не досвідчені бізнесмени, а новобагатки, яким було дозволено керувати приватизованими після розпаду Радянського Союзу прибутковими компаніями та галузями промисловості. Компенсацією за цей привілей швидкого збагачення за замовчуванням є їхня покора чинній владі, яка в Росії понад 20 років носила лише одне ім'я: Володимир Путін. Вони політично підкоряються їй, а їхні фінанси залишаються в розпорядженні держави. Михайло Ходорковський наважився відступити від цього правила. Колишній генеральний директор російської нафтової компанії «ЮКОС» публічно критикував режим Путіна, засуджував системну корупцію в Росії, підтримував опозиційні партії та фінансував громадські організації. 2003 року його заарештували, засудили за несплату податків і зловживання владою та запроторили на 10 років до Сибіру.

Нещодавно сталася ціла низка самогубств. Равіль Маганов «помер, випавши з вікна шостого поверху московської ЦКЛ». Про це 1 вересня 2022 року повідомила російська інформаційна агенція «Интерфакс». У пресрелізі не уточнили причини нещасного падіння генерального директора потужної нафтогазової компанії «Лукойл», яка є провідним виробником нафти в Росії. Агенція лише зазначає, що, за словами добре поінформованого джерела, керівник помер від отриманих унаслідок падіння травм. Але за кілька годин причину смерті виправила сама «Лукойл». У пресрелізі, надісланому «Интерфаксу»,

було вказано, що компанія із сумом сповіщає про щезнення свого президента «внаслідок важкої хвороби». У третій версії агенція «Інтерфакс» посилається на джерело в поліції, яке повідомило: 68-річного Маганова було госпіталізовано через серцевий напад, він приймав антидепресанти; з огляду на цю деталь правоохоронці припустили, що він скоїв самогубство, вистрибнувши з вікна. Маганов був одним із важливих лідерів цієї заснованої 1991 року нафтової групи, назву якої він сам і придумав. У березні 2022-го «Лукойл» став однією з небагатьох російських компаній, які закликали припинити війну в Україні, щоб уникнути потрапляння під західні санкції проти великих російських бізнесів і високопосадовців.

Тут варто додати одну деталь, якої немає в пресрелізі агенції «Інтерфакс»: Центральна клінічна лікарня, де гендиректор перебував до свого нещасного падіння, як відомо, із часів Сталіна є «кремлівською клінікою». Зазвичай там лікуються високопосадовці та чиновники режиму. Саме в цьому медичному закладі за два дні до Маганова, 30 серпня 2022-го, у віці 91 рік помер Михайло Горбачов. Останки колишнього президента і мимовільного могильника Радянського Союзу залишалися виставлені там кілька днів. 1 вересня Володимир Путін прийшов покласти квіти до його труни як останню данину пам'яті — і того ж дня керівник «Лукойлу» випав із шостого поверху після тривалої хвороби, інфаркту, депресії та самогубства.

Лише 2022 року, коли почалася повномасштабна війна в Україні, понад 20 російських бізнесменів та олігархів загинули за загадкових обставин, поодинці чи разом зі своїми родинами, удома чи за кордоном. Газети у всьому світі намагалися злічити їх і насилу склали повний список. Станом на 1 січня 2023 року *Sydney Morning Herald* нарахувала 23 особи. Чи вчинили вони самогубство з відчаю через економічні санкції, застосовані до Росії, як припускають у деяких звітах? Туманні обставини, а іноді навіть сліди ударів на тілах спричиняють, м'яко кажучи, скепсис стосовно такої версії. Якщо ми шукаємо точки дотику цих жертв, дві з яких мешкали в одному житловому комплексі, усі вони були з числа «нових багатіїв», які з'явилися внаслідок експрес-приватизації 1990-х.

Після більш прискіпливого погляду з'ясовується, що більшість із них працювали в енергетичному чи фінансовому секторах. Вони були пов'язані з великими газовими чи нафтовими компаніями, а деякі з найвпливовіших — із «Газпромом», провідним світовим виробником і експортером газу, приватизованим з 1992 року, але контрольованим російською державою та тісно пов'язаним із Кремлем і, до речі, основним акціонером газогонів «Північний потік-1» і «Північний потік-2».

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

ПОДЯКИ

Коли я завершувала книжку, померла Софі де Сіврі, яку я знала понад 30 років. Це стало для мене шоком. Її усмішка та блакитні очі завжди будуть супроводжувати мене. Вона та Лоран Беккарія володіли магією об'єднання навколо себе представників багатьох спільнот, одна з яких, видавництво *Les Arènes*,— моє. Їхні пристрастність, шалена та витончена енергія досі мене надихають. Я вдячна Лорану, який, крім того, що був моїм редактором,— виняткова людина.

Під час цього тривалого розслідування я записала інтерв'ю з понад сотнею безпосередніх учасників і свідків у справі «Північного потоку» — політиків, військових, офіцерів розвідки, експертів — у Берліні, Києві, Варшаві, Парижі, Брюсселі, Вашингтоні, Таллінні, Ризі, Гельсінкі, Копенгагені, Гаазі, Римі, Лондоні. Також спілкувалася із втікачами з Москви. Звичайно, я поважала прохання більшості з них не називати їхніх імен і не наводити даних, що дали б змогу їх розпізнати, і я дякую їм усім за довіру та час, який вони мені приділили.

Особлива подяка Пітеру Альтмаєру, Томасу Барросу-Тасте, Клеману Бону, Клаусу-Дітеру Боргардту, Єві Крістіансен, Жан-Жаку Гільбо, Марейну Круку, Міхалу Куртиці, Філіпу Легліз-Кошті, Оксані Мельничук, Микиті Муравйову, Олені Осмолівській, Георгу Рікелесу, Домініку Рісторі, Джеймі Рубіну, Штефану Штайнляйну, Сергію Вакуленку, Сліману Зегідуру.

Дякую Алену та Ноемі, які були мені опорою днями й безсонними ночами.

Я вдячна Александру Робіне-Боргомано за його дружбу й унікальне знання Німеччини, а також те, що вчитує мої тексти та пильно стежить за мною.

Дякую Флорану Шеволло, завдяки якому виникла ідея цієї книжки — несподівано, одного весняного дня 2022 року на терасі кафе.

Моя подяка неймовірній команді *Les Arènes*, яка схожа на Лорана. Вам, Марі Бейрд-Сміт та Ізабель Паккале, за те, що були такими спокійними!

Дякую Еріку Шолю, Шарлю Аке, Сирілу Плюйєтту, Анн Розенше, Тьєррі Сабатьє, моїм босам у *L'Express*, за їхнє розуміння та доброту, з якими вони сприймали мої відсутність та поїздки під час написання цієї книжки.

КУПИТИ